

Pragmacı Doğalcılık (*)

John S. Brubacher

Çev. : Dr. A. Ferhan OĞUZKAN

Yirminci yüzyılın ilk bölümünde «ilerici eğitim»in (progressive education) ortaya çıkışına kadar eğitim felsefesi aşağı yukarı can çekişir durumda idi. Fakat, ilerici eğitimle gelen yenilikler on dokuzuncu yüzyıldan miras kalan,, göreneğe dayalı bilgeliğe öylesine güçlü bir karşı çıkış idi ki eğitimciler ilericilere katılmak veya tutucular ve gelenekçiler ile birlikte olmak konusunda karar vermek için felsefeye başvurmak zorunda kaldılar. İlerici eğitim hareketi, eğitim felsefesine karşı bugünkü yavaş ilgiyi teşvik ettiği için sistimli özetlemelerimize bu eğitim görüşünün mantığını kısaca açıklamakla başlamamız yerinde olur.

İlerici eğitim felsefesinin anlaşılmasına yarayacak en güzel ipucu «ilerici» sıfatıdır. İlerleme, doğanın niteliğine uygundur; değişme anlamına gelir. Değişme, yenilik demektir. Ve yenilik, geçmişe özgü tamamlanmış bir gerçekliğin (realitenin) açığa çıkarılmasında çok benzeri olmayan bir şeyin ortaya konulması iddiasını taşır. Değişme aynı zamanda ve aynı hızda meydana gelmediği için yenilik, alışılmış olan bakımından görece bir şeydir. Gerçekten, öğrencinin karşılaştığı dünya bu iki niteliğin kendine özgü bir karışımıdır. Böyle bir fizikötesi (metofizik) açıklamadan sonra, ilerici eğitimin, sorun çözmeye dönük zihinsel tutuma önem verilmesi görüşünü ortaya atmasına veya hayranlarında girişim yeteneği ve kendine güven duygusu kazandırmaya çalışmasına pek şaşmamalıdır. Zihnin harekete geçirilmesi, gelecek yeni durumları karşılamak için yeniyi araştırmanın ve onu denetim altına almanın bir aracı olarak alışılmıştan yararlanmayı gerektirir.

Meydana gelen bir evrimin gerçekleşmesini sağlayan başlıca yıllardan biri bireysel farklılıklardır. Gerek dırimsel (biyolojik) gerek toplumsal üreme her zaman değişikliklerle olur. Ne var ki her değişiklik, her çeşit mutlaka yeni bir tür demek değildir. Öte yandan, çeşitlerin bir tür altında sınıflandırılması, çeşitlerin bireysel özelliklerini de ortadan kaldırmaz. Herhangi bir çeşidin bireysel özelliği yine de bir başkasıyla karşılaştırılmayacak biçimde varlığını korur; bu olmaz ise kesinlikle hiçbir ilerleme sağlanamaz. Bu nedenle ilerici eğitimin öğrencilerin bireysel farklılıklarının geliştirilmesi konu-

(*) John S. Brubacher, *Modern Philosophies of Education*, McGraw-Hill, New York, 1962, s. 312-316.

suna niçin çok önem verdiği kolayca anlaşılır. Öğrencilerin bu bakımdan gelişmesi yalnız özgerçekleştirim için zorunlu değildir, aynı zamanda toplumsal bir kaynak olarak da paha biçilmez değer taşır.

Fakat değişmenin ve bireysel çeşitliliğin ne zaman ilerlemeye yol açacağına nasıl bilinebileceği bir soru olarak ortaya atılabilir. Çünkü ne de olsa «ilerleme» değer bildiren bir sözcüktür. Pragmacı görüş açısından değerler birer araçtır. Belirli erekilere doğru ilerlemedeki yararlarına ve etkilerine göre kıymetlendirilirler. Eğer bu erekilere varılır ise ilerleme gerçekleşir. Ancak, doğal olarak, araştırmacı zihin yine de erekilerin işe yarayıp yaramadığını veya iyi olup olmadığını bilmek ister. Pragmacı bu soruyu, ancak bir başka soruyla, «Ne bakımdan iyi?» sorusu ile karşılayabilir. Başka bir deyişle, belirli özel amaçların değeri üzerinde nihayet başka amaçlara göre hüküm verilmek zorunluğudur. Belirli veya son derece yararlı olduğu kabul edilmiş bir durumdan başlamak için basit de olsa bir istek duyulmaz ise bu sürecin sonu gelmez. Birçok davranış yollarından hangisinin bizi büyük bir başarıyla ilerlemeye götüreceği konusunda sonradan bu özgül durum açısından bir hükme varılacaktır. Şu halde, ilerlemeci görüşten yana olan bir kimsenin ölçütü daima özgüldür. Onun elinde açık, belirgin bir ilerleme için genel bir formül yoktur; çünkü o, sonucul veya kesin değerlere sahip değildir. Gerçekten, bir kimse, durmadan bir yeniliğin ortaya çıktığını gördüğü bir dünyada nasıl genel bir formüle bağlanabilir.

Yukarıdaki açıklamadan ilerici bir eğitimcinin, öğrenci ilgisine niçin çok önem verdiğini anlamak kolaylaşır. Bu, her şeyden önce, eğitimsel değer kavramının özüdür. Öğretim programına alınacak konu ve etkinliklerin seçimi için bir kılavuz-ilke ve öğrencilerin güdülenmesine yarayan en iyi tek dinamodur. Şüphesiz, bu kuramın tehlikeli yönü ilginin, ilerleme gibi, uygulanış ve süre bakımından pek sınırlı olmasıdır. Örneğin çocuklarda ilgilerin değişkenliği ve sürekli bir dürtüden yoksunluğu dikkatleri çekmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu yetersizlik o kadar önemli değildir, ancak uyanıklık isteyen bir konudur. Yeni ortaya çıkan birtakım ilgiler, kesinlikle, sadece gelip geçici ilgililerdir. Bir takım ise daha köklü, dikkati uzun süre üzerinde tutan ve hatta zamanla pek az değişen ilgililerdir. Pragmacı, bu gibi uzun-süreliliği benimsemiş olmakla tutumunda herhangi bir çelişki görmez. Onun, tutumunda bütünlüğü korumaya çalıştığı husus, bu değerlere geçici veya deneysel olarak bağlı kalabilmektir. Bundan dolayı, pragmacı veya ilerici görüşten yana olan bir kimse gençlere «ısrarlı» ve «azimli» olmayı öğretmeyi kısıgörüştürsülük sayar. Onun tutumuna dayanak olan özel düşünce şudur: Çocuğun direnmeyi (ısrarı) öğrenmesi için onun kendi gördüğü, an-

ladığı ve gönüllü olarak benimsediği değerlerle güdülenmesi gerekir.

İlerici veya pragmacı değer kuramı, yalnızca öğrenmede ilginin payına önem vermekle kalmaz, aynı zamanda eğitim ereklerinin birçok yönleriyle önemi üzerinde de durur. Hemen şunu söyleyebiliriz ki ilericilerin önceden belirlenmiş olan değişmez erek veya değerleri yoktur. Eğitim erekleri, geçmiş, onları ne kadar doğrularsa doğrulasın, süresiz olarak gelecek için de geçerli sayılamaz. Yeni ve alışılmışın birleşimi sonucu kararsız ve beklenmedik olaylara gebe bir duruma gelmiş bulunan bir dünyada geleceğe doğru yol alırken eğitim ereklerinde yeniden gözden geçirilerek birtakım düzeltmelere gidilmesi gerekir. Eğer eğitimin birbirini izleyen bu düzeltmelere imkân veren genel bir ereği varsa, o da sadece öğrencinin gelişmesi ereğidir. Fakat gelişmenin, daha ileri düzeyde gelişmenin ötesinde bir amacı yoktur. Başka bir deyişle, eğitimin kendisi bir amaçtır. İlerici eğitim, kesin bir amaca doğru şaşmaz adımlarla ilerlediği için ilerici değildir; yeni beliren gelecek en çok hangi yönde büyüme ve serpilme umudu gösteriyorsa o yönde geliştiği için ilericidir.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan daha belirgin biçimde anlaşılması gerekir ki eğitim erekleri, eğitim yolunun son durakları değildir; bu erekler, oldukça şaşırtıcı görülsede bile izlenecek yolu bulmaya yarayan araçlar, aletlerdir. Böyle olduklarından dolayı kendilerinden deneysel olarak yararlanılır. Eğitimde kararlaştırılan yolun hiçbirisi doğru değildir. Tersine, seçilen yol sonradan doğru olur. Pragmacı için doğruluğun (gerçekliğin) devimsel olarak (değişme ve hareket halinde) düşünülmesi gerekir. Doğrulama mecazî bir şey değildir; gerçeğe dayanan, doğruyu ortaya çıkarmaya yarayan bir işlemdir. Eğitim yaratıcıdır. Ne var ki bu, öğrenci ve öğretmenin dış gerçeklik meydana getireceği veya yaratacağı anlamına gelmez. Ancak, pragmacı, bir dış nesnel dünyanın varlığını kabul etmekle birlikte, ne gibi sonuçlara varılacağını görmek için bu dünyayı yönetmeyi amaçlar. Bu sonuçlar önceden kestirilen durumu destekledikleri sürece doğru (veya gerçek) olur.

Bu pragmacı doğruluk kuramı, dünya düzeninde zekânın çok önemli bir rolünü de içerir. Zekâ bir doğrulama aleti olarak düşünülmelidir. Kararsız biçimde değişen bir çevrede zekâ doyumlu uyumlu uyumlar yapılmasını sağlar; kişiye, eski ve bilinenden yeniye ve beklenmeyeni denetim altına almak üzere bir araç olarak yararlanma imkânı verir. Bu, hayatta kalmanın ve hayatı sürdürmenin başlıca yoludur. Bu, kalımın (bekanın) dirimsel evrimi ve bilgi kuramı bakımından (epistemolojik) anlamıdır. Pragmacılığın temelinde yatan bu özellik, yeniden, ilerici eğitimin gerek öğrenme, gerek öğ-

retmen konusunda deneysel yola verdiği önem üzerine ışık serpmektedir. Öğrenci ve öğretmen bir projeye başladıkları zaman varmak zcında oldukları ve önceden tasarlanıp düşünölen erekler bulunmamaktadır. Onları çalışmaya yönelten güdü, çıkış yollarının üzerinde düşünmektir.

Doğruyu (gerçeği) bulmak için izlenen pragmacı veya deneyci yaklaşımında en önemli husus yöntemdir. Daha önce birkaç kez belirtildiği gibi kararsız bir evren sorun yaratmaktadır. Güçlüđü elden geldiğince tam olarak tanımladıktan ve çözüm için yararlanılacak kaynakları gözden geçirdikten sonra bir varsayımda bulunulur. Bu varsayımı imgesel olarak dramatik bir biçimde canlandırıldıktan sonra denemeye geçilir. Deneme sonuçlarının önceden kestirilenlere uyup uymayacağını anlamak için kararsız ve değişken bir çevrede açıkça birtakım etkinliklere başlanır. Öğretimde «etkinlik» programının önemi işte bu noktada toplanır. Etkinliklerin hem eğitime canlılık kazandırması hem de hayatı gerçeğe uydurması zorunluğu vardır.

Pragmacı bilgi kuramının, ilericilerin öğretim programı anlayışında çık daha stratejik bir yeri vardır. Pragmacılara göre bilgi, eylem içinde oluşun ve biçim kazanan bir şeydir. Bilgi kullanılmadan önce sadece enformasyondur. Enformasyon, belli bir sorunun çözümüyle ilişkisi bakımından üzerinde bir hüküm verildiği zaman bilgi haline gelir ve verilen hüküm denemelerin potasında sınanır, bu gibi nedenlerle bir ilerici eğitimci, önceden düzenlenen öğretim programı ile çocuğun gerçekte eylem içinde öğrenmesiyle oluşun program arasında ayırım yapma eğilimi gösterir. Ona göre, bilgi, öğrenmeden önce gelmez; öğrenci ve öğretmenin, projelerini geliştirirken araçların ereklerle uyum yapmasını sağladıkları sırada sürekli bir çabayla ağır ağır elde edilir.

Pragmacı, gerek değere gerek doğruluğa (gerçeğe) bireysel nitelikte somut yaşantılar yoluyla bir yaklaşımda bulunduğu için onun başkalarının yaşantılarıyla ilgilenmediği sanılmamalıdır. Gerçekte, pragmacı toplumsala çok büyük değer verir. Basit bir biçimde söylemek gerekirse ona göre toplum, paylaşılan yaşantıların bir tepedeğeri, bir doruk noktasıdır. Toplumda katılma eğitimin gerçekleşmesini sağlayan en önemli yöntemlerden biridir. Toplumun fikir alışverişini için örgütlenme biçimi, şüphesiz, nazik bir konudur. Bu fikir alışverişini ne kadar özgürce ve engellemeden uzak olursa, toplumun o kadar demokratik ve eğitim fırsatının da kesinlikle o derece geniş olduğu söylenebilir. Bu noktada, demokrasinin eğitime büyük ölçüde bağımlı olduğu hemen anlaşılabilir. Bütün bunların pragmatik bir yönü vardır; çünkü toplumsal ilişkilerin serbestliği, bireyin ya-

şantıları içinde neyin doğru ve iyi olduğuna hüküm vermeye yarayacak daha çok deneyim imkânı hazırlar.

Bundan dolayı bir ilerici eğitimcinin demokratik sürece içten bağlılığının şaşırtıcı bir yanı yoktur. İlerici eğitimle demokrasinin birçok ortak yönleri vardır; çünkü her ikisi de bireyi kendine özgü yeteneklerini geliştirmesi için belli bir konuda uzmanlaşmaya teşvik eder. Bireyler ne kadar birbirlerinden farklı olurlarsa paylaşacakları şeyler o kadar çok artar ve toplumsal bakımdan da zorunlu olarak birbirlerine daha bağlı duruma gelirler. Bu nedenle ilerici eğitim, ırk ve din ayırımı veya «high school»ların (liselerin mesleğe ve koleje hazırlayıcı olmak üzere ayrılması gibi konularda değişik görüşlerin rahatça tartışılmasını yasaklayan her türlü engele karşıdır. Bundan başka, derslikte ilerici bir öğretmen çocuklarla amaçlar, program ve disiplin gibi birçok konulara ilişkin kararlar üzerinde demokratik biçimde karşılıklı görüşür. O, öğrenci ve öğretmen arasındaki ilişkilerden ne bekliyorsa bunları öğretmen ve yönetici veya denetici personel arasındaki ilişkiler bakımından da gerçekleştirilmesi için tavsiyelerde bulunur.

Bütün bunlar elbette ilerici bir okulda daha geniş bir özgürlüğün sağlanması anlamına gelir. Özgürlük, bireyselliğe verilen öneme dayanacaktır. Bununla birlikte, özgürlüğün etkenliği demokratik fikir alış veriş yoluyla meydana gelen kültür zenginliği yanında artacaktır. Ayrıca, özgürlük yalnız öğrenci için değildir, fakat öğretmen içindir de. İlerici eğitimden yana olanlar, öğretmenin akademik özgürlüğüne özellikle değer verirler; çünkü akademik özgürlük yoksa okul, toplumsal ilerlemenin etkili bir aracı olma bakımından güçsüz demektir. Ancak, okulun yeni bir toplum düzeni kurulması için önderlik edip etmemesi konusunda ilerici eğitimciler kendi aralarında anlaşmış değillerdir. Toplumsal değişimin gereklerini karşılamada demokratik bir okulun etki derecesinin, onun toplumsal ilişkilerin serbestliği konusunda direnç göstermesine bağlı olduğunu söylemek yeter. Okul, böylece, toplumsal ilerleme karşısında herhangi bir noktada kaynakların büyük bir bölümünü harekete geçirebilir.

Bunlardan başka, pragmacı bir ilerici eğitimci her bireye azami özgürlük sağlanması için çoğulcu bir toplum görüşünü, yani devletin eğitim fırsatları yaratan birçok değişik toplum örgütleri arasından sadece biri olarak yer aldığı bir toplum görüşünü tercih eder. Toplum, devlet veya kilise gibi herhangi bir kurumun eğitim üzerinde bir tekelciliğe gitmesini önleyerek, bireyin çok değişik eğitim ereği, yöntem ve programları arasında seçim yapma özgürlüğünü güvence altına almış olur. Fakat, programcı bir ileri eğitimci, özgür-

lük fikrine derin bir bağıllık gösterdiği halde, devletin eğitim alanındaki girişimlere gittikçe daha büyük oranda katılmasını uysallıkla kabulde kendisiyle bir çelişkiye düştüğü düşüncesinde değildir. Devlet yalnız okul ile ev arasında parasız ulaşım, parasız sağlık muayeneleri, ders kitap ve araçlarının parasız dağıtımını gibi hizmetleri yaygınlaştırır ise genç kuşağın tümü, yeteneklerini azamî ölçüde geliştirme bakımından gerçekten özgür olacaktır.

Bu toplumsal ycnelim, ilericilerin düşündükleri dinsel ve ahlâkî eğitimin de ayırt edici bir özelliğidir. Ahlâk eğitimi, töreler çerçevesinde yapılan bir eğitimidir. Ancak, iyi bir programcı gibi, bir ilerici eğitimci de çocuğun töreler üzerinde anlayış kazanmasını ister. Başka bir deyişle, törelere geçici ve deneysel olarak başvurulmalıdır. Törelere geçerliği din kurallarına bağlıdır. Gerçekte, din eğitimi de gençliğin layık eğitimi kadar doğaya uygundur. Din de yerel toplumun girişimlerine büyük bir istekle katılmayı içerir. Eğer dinin belirgin bir özelliği varsa o da gençliğin dikatini kapsamı geniş belli bir görüşe yöneltme çabasıdır.